

Referenční příklady ze zahraničí

*Soutěž o návrh – Lety u Písku,
Památník holokaustu
Romů a Sintů v Čechách*

Červenec 2019

Zpracovatel

ONplan lab, s. r. o.
Františká Křížka 362/1
170 00 Praha 7
www.onplanlab.com

Kontaktní osoba

Ing. Petr Návrat, MSc.; jednatel
navrat@onplanlab.com
+420 608 705 405

Zpracovatelský tým

BA Daniel Cohn
BSc Benedikt Straňák
Ing. arch. Louise Nebelsztein

Úvod

Účelem tohoto textu je poskytnout mezinárodní srovnání a inspiraci pro soutěž o návrh Památníku holokaustu Romů a Sintů v Čechách, který vznikne na místě takzvaného „cikánského“ koncentračního tábora v Letech u Písku. Představujeme osm památníků, které byly navrženy v nedávné době. Jedním z nich je slavný Židovský památník v Berlíně dokončený v roce 2005, pět bylo otevřeno veřejnosti v posledních sedmi letech, jeden nikdy nebyl realizován a ten poslední se zatím nezačal stavět.

Při výběru památníků jsme se neřídili přísnými kritérii – právě naopak, představené projekty se dramaticky liší účelem i rozpočtem a vztahují se k různým historickým událostem.

O každém z památníků jsme zjišťovali ty informace, které pomohou zasadit soutěž o návrh Památníku holokaustu Romů a Sintů v Čechách do mezinárodního kontextu. Kromě základních údajů o návrhu uvádíme investiční náklady, zadavatele projektu a proces vzniku návrhu. U návrhů, které vzešly z architektonické soutěže, jsme se navíc snažili vyhledat organizátora soutěže, složení soutěžní poroty a počet přihlášených návrhů. Uvedené investiční náklady neberou v potaz inflaci a převod do českých korun je podle průměrných kurzů ČNB za rok 2018.

Obsah

- 1** Památník zavražděným evropským Židům, Berlín
Denkmal für die ermordeten Juden Europas, Berlin
- 2** Památník zavražděným evropským Romům a Sintům, Berlín
Denkmal für die im Nationalsozialismus ermordeten Sinti und Roma Europas, Berlin
- 3** Estonský památník obětem komunismu, Tallinn
Eesti Kommunistiohvrite memorial, Tallinn
- 4** Památník obětem násilí, Mexico city
Memorial a las víctimas de la violencia, Ciudad de México
- 5** Památník obětem 22. července „Rána v paměti“, Sørbråten
Minnested 22. juli „Memory Wound“, Sørbråten
- 6** Památník obětem 22. července „Mýtina“, Utøya
Minnested 22. juli „Lysningen“, Utøya
- 7** Památník holokaustu ve Velké Británii, Londýn
United Kingdom Holocaust Memorial, London
- 8** Národní památník pro mír a spravedlnost, Montgomery
The National Memorial for Peace and Justice, Montgomery

1 Památník zavražděným evropským Židům, Berlín

Denkmal für die ermordeten Juden Europas, Berlin

Informace o památníku

lokace	Berlín, Německo
autor	Peter Eisenman, Buro Happold
investor	německá spolková vláda
stav realizace	otevřen veřejnosti v roce 2005
investiční náklady	cca 27,6 milionů EUR (707,7 milionů CZK)

Vznik památníku

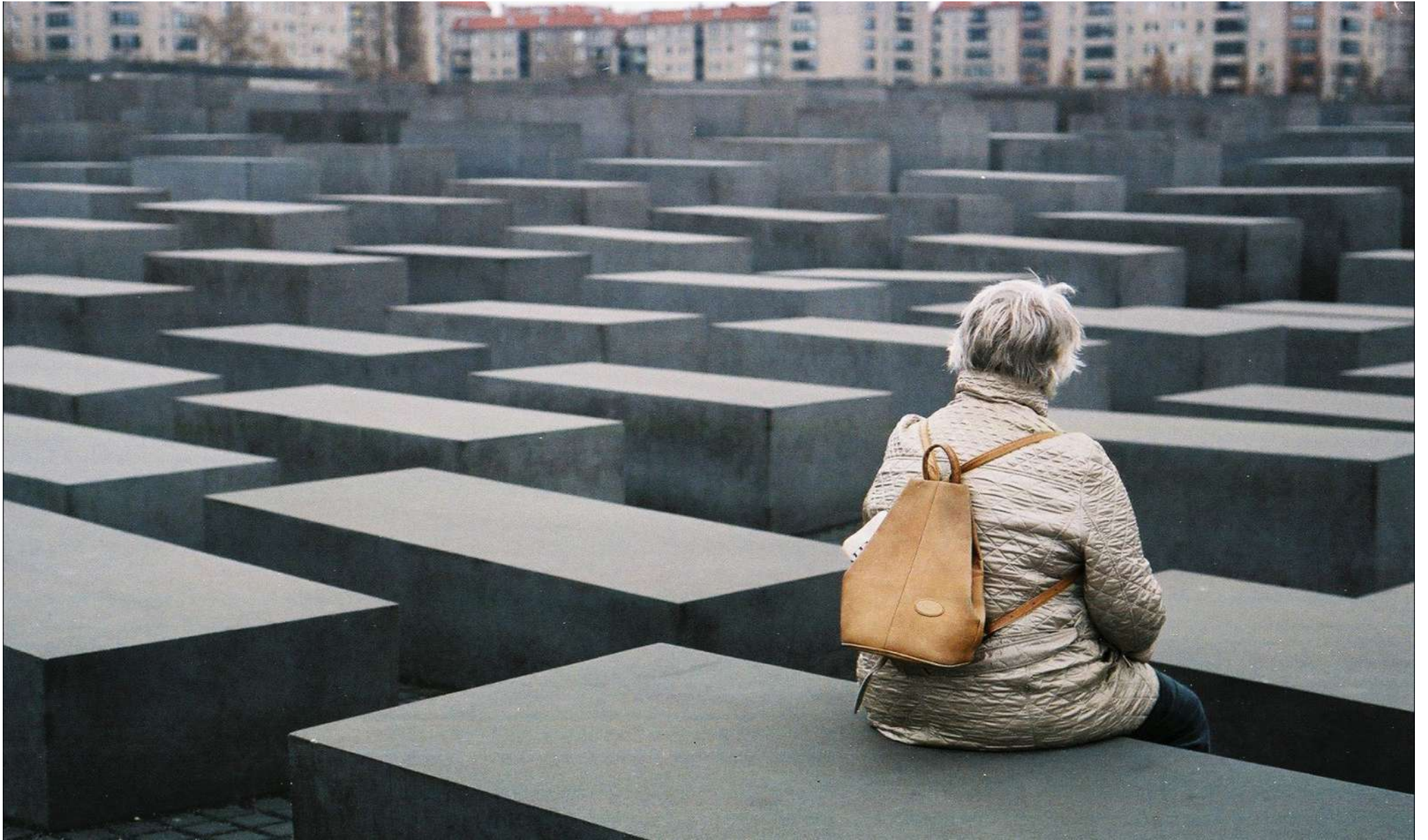
proces vzniku	vyzvaná mezinárodní soutěž
zadavate	německá spolková vláda
organizátor soutěže	německá spolková vláda
soutěžní porota	James E. Young, judaista a teoretik umění (<i>předseda poroty</i>) Werner Hofmann, bývalý ředitel Hamburger Kunsthalle Josef Paul Kleihues, architekt Dieter Ronte, ředitel Kunstmuseum Bonn Christoph Stölzl, ředitel Deutsches Historisches Museum
počet návrhů	19 (vyzváno 25)

stručný popis řešení

Památník tvoří síť 2 711 betonových kvádrů o šířce 0,95 m a délce 2,38 m. Terén pod památníkem je zvlněný a betonové kvádry se zvyšují směrem ke středu památníku – ty nejnižší na okraji památníku jsou vysoké jen 0,2 m, naopak ty nejvyšší mají 4,7 m. Památník nenesé jména, data, statistiky ani fotografie a počet kvádrů nemá žádný symbolický význam. Interpretace celého prostoru tak zůstává úmyslně otevřená. Eisenmanovým cílem bylo přimět návštěvníky k reflexi, ale nevyvolávat zprofanované emoce spojené se vzpomínáním na holokaust. V prostoru pod památníkem je infocentrum a výstavní prostor, které doplňují historický kontext. Celý areál stojí na ploše 19 000 m².

průběh soutěže

Na jaře 1994 byla vyhlášena veřejná architektonická soutěž, ve které bylo odevzdáno 528 návrhů. Následujícího roku navrhla porota, jejíž předsedou byl Walter Jens, prezident berlínské Akademie umění, udělit dvě vítězné ceny Simonu Ungersovi a kolektivu autorů Christine Jakob-Marks, Hella Rolfes, Hans Scheib a Reinhard Stangl. S volbou druhého jmenovaného návrhu však nebyl spokojený spolkový kancléř Helmut Kohl, což vedlo ke krizi celé soutěže a zdržení výběrového procesu. V roce 1997 proběhlo třífázové kolokvium, během kterého mezinárodní experti projednávali projekt i jeho lokaci. Výsledkem bylo rozhodnutí vyhlásit novou, vyzvanou a striktněji definovanou soutěž. Do té bylo pozváno 25 architektů a sochařů, z nichž 19 odevzdalo návrh. Porota vybrala čtyři finální návrhy a po jejich zveřejnění a vystavení se jednoznačným favoritem stal návrh architekta Petera Eisenmana a sochaře Richarda Serra (Serra později z projektu odstoupil). Tento návrh byl nakonec, po některých úpravách, realizován.

2 Památník zavražděným evropským Romům a Sintům, Berlín

Denkmal für die im Nationalsozialismus ermordeten Sinti und Roma Europas, Berlin

Informace o památníku

lokace	Berlín, Německo
autor	Dani Karavan
investor	německá spolková vláda
stav realizace	otevřen veřejnosti v roce 2012
investiční náklady	cca 2,8 milionů EUR (71,8 milionů CZK)

Vznik památníku

proces vzniku	přímo zadaná zakázka
zadavatel	Ústřední rada německých Sintů a Romů (Zentralrat Deutscher Sinti und Roma)

stručný popis řešení

Památník tvoří kruhové jezírko o průměru 12 metrů, jehož hladina zrcadlí okolí památníku a nedalekou budovu Reichstagu. Uprostřed jezírka je trojúhelníkový kámen, který se každý den zanoří pod hladinu a opět se vynoří ozdobený čerstvou květinou. Tvar kamene připomíná nášivky, které museli nosit vězni v koncentračních táborech. Po okraji jezírka je bronzovým písmem napsána báseň Auschwitz od romského básníka Santino Spinelliho. Okolo jezírka jsou v zemi rozlámané kamenné desky se jmény několika desítek táborů, ve kterých byli Romové a Sintové vězněni a ve kterých umírali. V pozadí je slyšet tichý zvuk houslí. Pod památníkem je servisní místnost, ve které probíhá každodenní výměna květiny a kde je technické zázemí potřebné k ohřívání vody, která ani v zimě nezamrzá. Součástí památníku jsou také informační tabule s textem o genocidě Romů a Sintů.

3 Estonský památník obětem komunismu, Tallinn

Eesti Kommunismiohvrite memoriál, Tallinn

Informace o památníku

lokace	Tallinn, Estonsko
autoři	Kalle Vellevoog, Jaan Tiidemann, Tiiu Truus
investor	estonská vláda Eesti Represseeritute Abistamise Fond (Estonská nadace pro pomoc utlačovaným)
stav realizace	otevřen veřejnosti v roce 2018
investiční náklady	cca 6,6 milionů EUR (169,2 milionů CZK)

Vznik památníku

proces vzniku	otevřená jednokolová národní soutěž
zadavatel	Riigi Kinnisvara AS (národní developer)
organizátor soutěže	Riigi Kinnisvara AS (národní developer)
soutěžní porota	Tunne Kelam, poslanec Evropského parlamentu (<i>předseda poroty</i>) Norman Aas, generální tajemník Ministerstva spravedlnosti Leo Ōispuu, předseda Estonské unie paměti (Eesti Memento Liidu) Hindrek Piiber, člen představenstva Estonského sdružení bojovníků za svobodu (Eesti Vabadusvõitlejate Liit) Triin Ojari, ředitelka Muzea estonské architektury (Eesti Arhitektuurimuuseum) Urmas Kaldaru, urbanista Heino Prunsvelt, grafik Karin Bachmann, krajinný architekt Katrin Koov, architekt Emil Urbel, architekt Maarja Kask, architekt
počet návrhů	15

stručný popis řešení

Tallinský památník stojí na ploše téměř 30 000 m² a tvoří jej dvě hlavní části pojmenované „Cesta“ (Teekond) a „Zahrada“ (Koduaed). První část tvoří dlouhý rovný chodník vedoucí mezi vysokými černými zdmi, na kterých jsou jména 22 000 estonských obětí komunistického režimu, které se nikdy nevrátily domů z vězení nebo nuceného exilu. Na konci této chodby se otevírá malé údolí, na jehož svazích rostou jabloně. Zde je na zdi motiv 22 000 včel odkazujících k básni „Letí směrem k úlu“ (Ta lendab mesipuu poole) estonského spisovatele Juhana Liiva, která se stala symbolem vzdoru proti útlaku. Z vnější strany zdi je také zvláštní památník 801 důstojníkům a dalším představitelům estonské armády, kteří byli v roce 1940 mezi prvními oběťmi režimu. Poblíž se nachází kameny se jmény míst, kde byli estonští občané vězněni nebo kam byli deportováni.

4 Památník obětem násilí, Mexico city

Memorial a las víctimas de la violencia, Ciudad de México

Informace o památníku

lokace	Mexico city, Mexiko
autor	Gaeta-Springall Arquitectos
investor	mexická vláda
stav realizace	otevřen veřejnosti v roce 2013
investiční náklady	cca 30 milionů MXN (34 milionů CZK)

Vznik památníku

proces vzniku	otevřená jednokolová národní soutěž
zadavatel	prezident republiky Alto Al Secuestro México SOS Camino a Casa
organizátor soutěže	Sdružení architektů Mexico city (Colegio de Arquitectos de la Ciudad de México)
soutěžní porota	Mauricio Rivero Borrel, místopředseda Mezinárodního svazu architektů (<i>předseda poroty</i>) Juan José Astorga Ruiz, architekt Desiree Martínez Uriarte, architekt Augusto Álvarez Fuentes, architekt Raquel Franklin, architekt David Yáñez Santillán, hlavní inženýr ICA Ingeniería Fernando Ocegueda Flores, zástupce Sdružení pro zmizelé (Unidos por los Desaparecidos) Jesús Ríos Flores, zástupce Sdružení pro podporu míru (Promoción de Paz)
počet návrhů	70

stručný popis řešení

Památník obětem násilí v Mexiku připomínající lidi zabitě během války proti drogám stojí na prominentním místě v Mexico City. Území bylo po desítky let ve správě Ministerstva obrany a nepřístupné veřejnosti. Protože památník zpracovává otevřené a citlivé téma, autoři se rozhodli navrhnout živoucí, postupně vznikající památník a zároveň proměnit 15 000 m², na kterých stojí, ve veřejný prostor. Památník tvoří 70 velkoplošných ocelových plátů rozmístěných mezi vzrostlými stromy, které se místy zrcadí ve vodních plochách. Zatímco na některých ocelových stěnách jsou citáty mexických myslitelů a spisovatelů, většina plochy je ponechána návštěvníkům, aby na ně psali jména obětí a aby vyjádřili svou bolest i hněv.

Referenční příklady ze zahraničí

5 Památník obětem 22. července „Rána v paměti“, Sørbråten **Minnested 22. juli „Memory Wound“, Sørbråten**

Informace o památníku

lokace	Sørbråten, Norsko
autor	Jonas Dahlberg
investor	norská vláda
stav realizace	nezrealizován; vítěz soutěže vyhlášen v roce 2014
investiční náklady	nerealizován

Vznik památníku

proces vzniku	otevřená mezinárodní soutěž
zadavatel	KORO (státní organizace pro veřejné umění)
organizátor soutěže	KORO (státní organizace pro veřejné umění)
soutěžní porota	Jørn Mortensen, akademik a ředitel Kunsthall Oslo (<i>předseda poroty</i>) Per Gunnar Eeg-Tverbakk, kurátor a konzultant KORO John Hestnes, zástupce Národní podpůrné skupiny pro oběti útoků 22. července (Nasjonalt støttegruppe etter 22. juli-hendelsene) Mari Aaby West, zástupce Svazu dělnické mládeže (AUF) Bente Erichsen, ředitelka Nobelova centra míru (Nobels Fredssenter) Magne Magler Wiggen, architekt Jo Ulltveit-Moe, zástupce Statsbygg (Správa státních nemovitostí)
počet návrhů	300 zájemců, 8 postupujících do druhého kola

stručný popis řešení

Dahlbergův návrh spočíval ve vyhloubení 3,5 metrů širokého příkopu, který by odřízl část pevniny nedaleko ostrova Utøya, kde zemřelo 69 účastníků tábora při teroristickém útoku Anders Behring Breivika v roce 2011. K příkopu měla vést lesní cesta ústící do podzemního tunelu, na jehož konci by byl malý balkón přímo ve stěně řezu. Z balkónu by byla vidět jména 69 obětí střelby na ostrově vyrytá v protější stěně. Odhadem mělo být při hloubení příkopu vytěženo 1000 m³ kamene. Ten měl být společně s odstraněnými stromy a vegetací využit ke stavbě pomníku ve vládní čtvrti v Oslu, kde Anders Behring Breivik zabil bombovým útokem dalších 8 lidí. K realizaci projektu však nikdy nedošlo, zejména kvůli protestům místních obyvatel, kteří Dahlbergův návrh označovali za znásilnění přírody a turistickou atrakci.

6 Památník obětem 22. července „Mýtina“, Utøya **Minnested 22. juli „Lysningen“, Utøya**

Informace o památníku

lokace	Utøya, Norsko
autor	3RW Arkitekter
investor	Svaz dělnické mládeže (AUF)
stav realizace	otevřen veřejnosti v roce 2015
investiční náklady	investiční náklady nebyly dohledány

Vznik památníku

proces vzniku	otevřená dvoukolová národní soutěž
zadavatel	Svaz dělnické mládeže (AUF)
organizátor soutěže	Svaz dělnické mládeže (AUF)
soutěžní porota	složení poroty nebylo dohledáno
počet návrhů	počet návrhů nebyl dohledán

stručný popis řešení

Památník „Mýtina“ má podobu ocelového plátu stočeného do kruhu o průměru 4 m, do něhož jsou vyřezána jména obětí útoků 22. července 2011. Tvar této pamětní desky byl zvolen tak, aby žádné ze jmen nebylo první ani poslední. Kruh je zavěšený na ocelových lanech připevněných ke čtyřem stromům stojícím v mírně se svažující mýtině na úbočí ostrova. Mýtina je ohraničena nízkými ocelovými pláty, které svah stabilizují a na které je možné si sednout. Ke kruhu se jmény obětí vedou dlážděné pěšiny. V okolí památníku byly vysázeny rostliny, které k němu lákají motýly. Z místa měl také být výhled na plánovaný památník Jonase Dahlberga poblíž nedaleké vesnice Sørbråten. Ten ale vzbudil vlnu odporu mezi místními obyvateli a nebyl realizován. „Mýtina“ má být, na rozdíl od nerealizovaného Dahlbergova památníku, spíše intimním místem pro rodiny obětí než památníkem s veřejnou funkcí.

7 Památník holokaustu ve Velké Británii, Londýn

United Kingdom Holocaust Memorial, London

Informace o památníku

lokace	Londýn, Velká Británie
autor	Adjaye Associates, Ron Arad Architects
investor	vláda Spojeného království
stav realizace	vítězný projekt vybrán 2017, revize 2019
investiční náklady	cca 100 milionů GBP (2,9 miliard CZK, předběžný odhad)

Vznik památníku

proces vzniku	otevřená dvoukolová mezinárodní soutěž
zadavatel	Nadace pro památník holokaustu (UK Holocaust Memorial Foundation), Ministry of Housing, Communities and Local Government
organizátor soutěže	Malcolm Reading Consultants
soutěžní porota	Sir Peter Bazalgette, předseda UK Holocaust Memorial Foundation (<i>předseda poroty</i>) Charlotte Cohen, komisařka pro mládež Premiérské komise pro holokaust (Prime Minister's Holocaust Commission) Samantha Cohen CVO, pomocná tajemnice královny The Lord Daniel Finkelstein OBE, novinář Alice M. Greenwald, ředitelka Národního památníku a muzea 11. září (National September 11 Memorial & Museum) Ben Helfgott MBE, přeživší a předseda Společnosti pro Mezinárodní den památky obětí holokaustu (Holocaust Memorial Day Trust) Rt Hon Sajid Javid MP, státní tajemník pro komunity a místní samosprávu Natasha Kaplinsky, televizní moderátorka Rt Hon Sadiq Khan, starosta Londýna Chief Rabbi Ephraim Mirvis, hlavní rabín Spojeného království Dame Julia Peyton-Jones DBE, bývalý ředitel galerií Serpentine (Serpentine Galleries) Paul Williams OBE, ředitel Stanton Williams Architects Sarah Weir OBE, ředitelka Design Council
počet návrhů	92, 10 postupujících do druhého kola

stručný popis řešení

Pomník má být umístěn na prominentním místě v bezprostředním sousedství Westminsterského paláce v centru Londýna. Nejvýraznější fyzickou charakteristikou projektu je 23 vysokých bronzových „ploutví“, které se tyčí ze země. V úzkých mezerách mezi bronzovými pláty vedou schodiště, po kterých budou návštěvníci osamocně sestupovat do podzemní části monumentu. Mezery mezi pláty symbolizují 22 zemí, ve kterých byly během druhé světové války zničeny židovské komunity. V podzemní části monumentu je umístěno vzdělávací centrum se svědectvími a prostorem pro kontemplaci. Návrh byl kritizován mimo jiné za to, že svou velikostí upozaduje další monumenty národního významu ve svém okolí – zejména Buxtonovu pamětní fontánu, která oslavuje emancipaci otroků v Britském impériu. V reakci na tyto podněty byl na jaře roku 2019 představen revidovaný návrh, který mění krajinářské řešení památníku a citlivěji zasazuje vstupní pláty do terénu parku.

8 Národní památník pro mír a spravedlnost, Montgomery

The National Memorial for Peace and Justice, Montgomery

Informace o památníku

lokace	Montgomery, Alabama, Spojené státy americké
autor	MASS Design Group a Lam Partners instalace: Kwame Akoto-Bamfo, Dana King, Hank Willis Thomas
investor	soukromé nadace a donoři
stav realizace	otevřen veřejnosti v roce 2018
investiční náklady	cca 20 milionů USD (435 milionů CZK)

Vznik památníku

proces vzniku	přímo zadaná zakázka
zadavatel	Equal Justice Initiative (EJI)

stručný popis řešení

Centrálním prvkem památníku je zastřešené náměstí, které vyplňuje 800 zavěšených ocelových kvádrů reprezentujících 800 okresů, ve kterých bylo mezi lety 1877 a 1950 zlynčováno více než 4400 černochů. Jména okresů a obětí lynčování jsou vyryta na stěnách kvádrů. Identické kopie všech osmi set monumentů byly rozmístěny po prostoru areálu, aby si je vyzvedli zástupci zodpovědných okresů – památník tak slouží jako živé svědectví o tom, které okresy konfrontovaly svou historií rasistického násilí, a které se této konfrontaci vyhýbají. U vchodu do areálu stojí figurativní bronzová socha ghanského umělce Kwame Akoto-Bamfo, která znázorňuje utrpení afroamerických otroků. Dále se v areálu památníku nachází socha Dany King připomínající ženy, které se účastnily bojkotu autobusové dopravy v Montgomery, a socha od Hanka Willse Thomase připomínající přetrvávající diskriminaci a policejní násilí vůči Afroameričanům. V celém areálu jsou rozmístěny naučné texty.

Zdroje

Židovský památník v Berlíně

- A Holocaust memorial. (14. květen 2005). Načteno z The Japan Times: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2005/05/14/editorials/a-holocaust-memorial/#.XT6klegzY2y>
- The Memorial to the Murdered Jews of Europe. (nedatováno). Načteno z <https://www.stiftung-denkmal.de/en/memorials/the-memorial-to-the-murdered-jews-of-europe.html#c694>
- Young, J. E. (1999). Berlin's Holocaust Memorial. *German Politics & Society*, 54-70.

Památník romským a sintským obětem nacismu

- Aelbrecht, P., Steven, Q., & Nisha, B. (2019). From Mixing with Strangers to Collective Placemaking: Existing Theories, Policies and Practices around Social Cohesion in Public Space Design. V P. Aelbrecht, & Q. Stevens, *Public Space Design and Social Cohesion* (stránky 1-34). New York: Routledge.
- Sinti and Roma Holocaust Victims Remembered in Berlin. (24. říjen 2012). Načteno z Spiegel Online: <https://www.spiegel.de/international/germany/monument-to-sinti-and-roma-murdered-in-the-holocaust-opens-in-berlin-a-863212>.
- Sinti and Roma Memorial. (nedatováno). Načteno z <https://www.stiftung-denkmal.de/en/memorials/sinti-and-roma-memorial.html>

- The Roma Holocaust Memorial That Wasn't Built in a Day. (14. září 2012). Načteno z Haaretz: <https://www.haaretz.com/the-roma-memorial-that-wasn-t-built-in-a-day-1.5162513>
- **Památník estonským obětem komunismu**
- A memorial to the victims of communism opens in Estonia. (23. srpen 2018). Načteno z Estonian World: <https://estonianworld.com/life/memorial-to-the-victims-of-communism-opens-in-estonia/>
- Kommunismiohvrite memoriaali ja ohvitseride mälestusmärgi ehitus on graafikus. (nedatováno). Načteno z Riigi Kinnisvara: <https://rkas.ee/uudised/kommunismiohvrite-memoriaali-ja-ohvitseride-malestusmargi-ehitus-graafikus>
- Kommunismiohvrite memoriaali ja ohvitseride mälestusmärgi ideekonkurss. (30. květen 2016). Načteno z Eesti Arhitektide Liit: <http://www.arhliit.ee/arhitektuurivoistlused/kommunismiohvrite-malestusmargi-konkurss/>
- The Memorial. (nedatováno). Načteno z Estonia's Victims of Communism: <https://www.memoriaal.ee/en/memorial/>

Památník obětem násilí v Mexiku

- Abre al público el Memorial a las Víctimas de la Violencia. (5. duben 2013). Načteno z Arquinauta: <http://www.arquinauta.com/abre-al-publico-el-memorial-a-las-victimas-de-la-violencia/2013/04/>

- Memorial a las Víctimas de la Violencia. (2. říjen 2012). Načteno z <https://www.elvigia.net/el-valle/2012/10/2/memorial-vctimas-violencia-95253.html>
- Memorial a las Víctimas de la Violencia en México. (nedatováno). Načteno z International Biennial of Landscape Architecture, Barcelona: <https://landscape.coac.net/en/node/106>
- Memorial de las Víctimas de la Violencia en México. (nedatováno). Načteno z Arquitectura Panamericana: <http://arquitecturapanamericana.com/memorial-a-las-victimas-de-la-violencia-en-mexico/>
- Memorial to Victims of Violence in Mexico. (15. červen 2015). Načteno z Landezine: <http://www.landezine.com/index.php/2015/06/memorial-to-victims-of-violence-in-mexico-by-gaeta-springall-architects/>

Památník obětem útoku na ostrově Utøya „Rána v paměti“

- Jonas Dahlberg to design July 22 Memorial Sites in Norway. (11. březen 2014). Načteno z World Landscape Architect: <https://worldlandscapearchitect.com/jonas-dahlberg-to-design-july-22-memorial-sites-in-norway/#.XT6vU-gzY2z>
- Minnsteder etter 22. juli. (nedatováno). Načteno z KORO: <https://koro.no/prosjekter/minnsteder-etter-22-juli/?highlight=Memorial%20ut22%20jul>

- Norway Officially Cancels a Controversial Memorial to Victims of Its 2011 Terror Attack. (23. červen 2017). Načteno z Artnet: <https://news.artnet.com/art-world/norway-jonas-dahlberg-memorial-1004282>
- Shortlist Announced for Oslo's July 22 Memorial Sites. (16. říjen 2013). Načteno z Arch Daily: <https://www.archdaily.com/438639/shortlist-announced-for-july-22-memorial-sites>

Památník obětem útoku na ostrově Utøya „Mýtina“

- The Clearing - Memorial at Utøya / 3RW Arkitekter. (23. červenec 2015). Načteno z Arch Daily: <https://www.archdaily.com/770709/the-clearing-memorial-at-utoya-3rw-arkitekter>
- „The Clearing“, memorial to Norway's July 22 attacks, opens on the tragedy's fourth anniversary. (22. červenec 2015). Načteno z Archinect: <https://archinect.com/news/article/132497273/the-clearing-memorial-to-norway-s-july-22-attacks-opens-on-the-tragedy-s-fourth-anniversary>

Památník holokaustu ve Velké Británii

- Adjaye Associates and Ron Arad Architects win UK Holocaust Memorial International Design Competition. (24. říjen 2017). Načteno z Gov.uk: <https://www.gov.uk/government/news/adjaye-associates-and-ron-arad-architects-win-uk-holocaust-memorial-international-design-competition>

- New Holocaust Memorial design revealed. (1. květen 2019). Načteno z Gov.uk: <https://www.gov.uk/government/news/new-holocaust-memorial-design-revealed>
- Royal Parks opposes proposal for London Holocaust memorial. (9.. únor 2019). Načteno z The Guardian: <https://www.theguardian.com/uk-news/2019/feb/09/holocaust-memorial-plan-harmful-to-london-park-say-critics>
- UK Holocaust Memorial Foundation. (nedatováno). Načteno z Gov.uk: <https://www.gov.uk/government/organisations/uk-holocaust-memorial-foundation>
- United Kingdom Holocaust Memorial International Design Competition. (nedatováno). Načteno z Malcom Reading Consultants: <https://competitions.malcolmreading.co.uk/holocaustmemorial/>

Památník obětem lynčování v Montgomery

- Alabama memorial confronts America's racist history. (16. duben 2018). Načteno z The Art Newspaper: <https://www.theartnewspaper.com/news/us-memorial-confronts-america-s-racist-history>
- The National Memorial for Peace and Justice. (nedatováno). Načteno z Equal Justice Initiative: <https://museumandmemorial.eji.org/memorial>
- The National Memorial for Peace and Justice. (nedatováno). Načteno z Architizer: <https://architizer.com/projects/the-national-memorial-for-peace-and-justice/>

Rejstřík použitých ilustrací

Židovský památník v Berlíně

<https://wallhere.com/cs/wallpaper/769289>

Památník obětem lynčování v Montgomery

<https://architizer.com/idea/2757102/>

Památník obětem násilí v Mexiku

<https://josebaezg.wordpress.com/2015/01/24/5-espacios-arquitectonicos-contr-a-el-olvido/>

Památník estonským obětem komunismu

<https://www.rkas.ee/uudised/kommunismiohvrite-memoriaal-palvis-uhe-maailma-mainekaimatest-arhitektuuriauhindadest>

Památník holokaustu ve Velké

Británii <https://www.theguardian.com/artanddesign/2019/feb/09/uk-holocaust-memorial-london-david-adjaye-ron-arad-time-for-a-rethink>

Památník obětem útoku na ostrově Utøya „Mýtina“

<https://3rw.no/3rw-wins-the-competition-to-propose-memorial-on-utoya/>

Památník obětem útoku na ostrově Utøya „Rána v paměti“

<https://www.dezeen.com/2016/09/21/norway-government-scrap-plans-controversial-utoya-memorial-memory-wound-jonas-dahlberg/>

Památník romským a sintským obětem nacismu

<https://ng-landschaftsarchitekten.de/ng-projekte/denkmal-fuer-die-im-nationalsozialismus-ermordeten-sinti-und-roma-europas/>

Zpracovatel

ONplan lab, s. r. o.
Františka Křížka 362/1
170 00 Praha 7

www.onplanlab.com
+420 608 705 405

 Umění
plánovat.
Společně.